М.О. Перепелиця, *канд. юрид. наук, доцент*
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Коло суб'єктів фінансового права достатньо широке, що зумовлює необхідність їх класифікації. Проблема класифікації зазначених суб'єктів заслуговує поглибленого дослідження, оскільки її розробка дозволить детально проаналізувати їх види, особливості, структуру і характер зв'язку між ними. Логічно правильний і послідовний поділ суб'єктів фінансового права за відповідними підставами вносить ясність і в питання про розмежування їх повноважень, обов'язків і прав.

У філософії під класифікацією розуміється система супідрядних понять (класів об'єктів) якої-небудь сфери знання чи діяльності людини, що часто подається у вигляді різних за формою схем (таблиць), використовується як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями і для орієнтування в розмаїтті понять чи відповідних об'єктів. Наукова класифікація як один із методів проникнення в суть

понять і явищ ґрунтується на визначенні рис, притаманних цим явищам.

Класифікація будь-яких понять має дві паралельні мети – підведення підсумків результатів попереднього розвитку певної галузі пізнання і встановлення початку нового етапу в розвитку цієї галузі. Вони є визначальними і при дослідженні питання про класифікацію суб'єктів фінансового права. Стан науки і теорії фінансового права дає можливість підвести підсумки результатів попереднього розвитку такого правового явища, як суб'єкти фінансового права, і разом з тим накреслити нові етапи для його дослідження.

Класифікувати досліджувані суб'єкти – це, ґрунтуючись на загальній ознаці, властивій окремим їхнім групам, здійснити процес поділу їх на відповідні групи. При цьому загальні підстави класифікації будуть, безумовно, запозичені із загальної теорії держави і права та інших юридичних наук, тому що цілком очевидно, що критерій, притаманний суб'єктові права в цілому, застосовується і до суб'єкта фінансового права як їх різновиду. У зв'язку з цим вбачається логічним при дослідженні видів суб'єктів фінансового права застосовувати два типи підстав їх класифікації – загальні й спеціальні.

Загальні підстави – це критерії поділу суб'єктів права з урахуванням відповідних однорідних ознак, властивих і застосовуваних до суб'єктів будь-якої галузі права. Такі підстави є узагальнюючими, бо характеризують суб'єктів права в усіх чи в більшості видів правовідносин. Спеціальні підстави класифікації суб'єктів фінансового права – це критерії поділу винятково галузевих суб'єктів з урахуванням їх відповідних однорідних ознак, непридатних при класифікації суб'єктів інших галузей права.

Важливим і першочерговим питанням є визначення тих критеріїв класифікації суб'єктного права, що дозволяють їх виокремити з усієї сукупності суб'єктів права. Стосовно цього питання у юридичній науці виділяють дві підстави: відповідно до галузей права і галузевої правосуб'єктності.

Згідно з галузевою належністю суб'єкти фінансового права класифікуються на суб'єктів державного, цивільного, адміністративного, фінансового, кримінального права і т.ін. Цей загальний критерій класифікації, з одного боку, є цілком логічним і об'єктивним, а з іншого – у силу свого всеохоплюючого впливу

відволікає від явища, що нас цікавить, тобто суб'єктів фінансового права. Адже за наведеним критерієм можна класифікувати не тільки суб'єктів фінансового права, а й галузевих правовідносин, предмети тієї чи іншої галузі права, правові норми, безпосередньо правовідносини, тобто основні, базисні категорії, що становлять будь-яку галузь права.

Однією з загальних підстав класифікації суб'єктів фінансового права є критерій галузевої правосуб'єктності. Відповідно до нього досить складно класифікувати яке-небудь інше правове поняття (об'єкт, правовідносини, предмет тощо), крім суб'єктів права. Галузева правосуб'єктність – це юридична ознака суб'єкта права, що поряд із двома іншими (зовнішня відособленість і персоніфікація) характеризує галузевого суб'єкта. Саме за ознакою галузевої правосуб'єктності можна виокремити конкретного галузевого суб'єкта права із сукупності інших галузевих суб'єктів, тому що ця його ознака має властивість видозмінюватися, тобто існувати як кримінальна, цивільна, трудова, фінансова та інша правосуб'єктність.

Для класифікації суб'єктів права (галузевих суб'єктів) у загальній теорії права та інших юридичних науках використовуються різні критерії. Одним із загальних підстав поділу суб'єктів права (зокрема, суб'єктів податкового права) виступає критерій їх поділу залежно від наявності чи відсутності у суб'єкта владного повноваження. Так, М.П.Кучерявенко за цим критерієм поділяє суб'єктів податкового права на владних і зобов'язаних. І хоча зазначена підстава класифікації виділена в теорії податкового права, вона, безумовно, може застосовуватися в цілому й до суб'єктів фінансового права, бо суб'єкти податкового права є різновидом останніх.

Критерій поділу суб'єктів фінансового права на владні й зобов'язані важливий тим, що він, підкреслюючи специфіку галузевої фінансової правосуб'єктності, акцентує увагу на впливі імперативного методу правового регулювання. Нейтрального становища у суб'єкта фінансового права бути не може: він належить або до групи владних осіб, або зобов'язаних, або (якщо йдеться про державні органи) входить, з одного боку, щодо зобов'язаних суб'єктів у групу владних, а з іншого – стосовно держави – у групу зобов'язаних.

Найбільшою за обсягом і традиційною підставою класифікації суб'єктів права виступає їх поділ на юридичних, фізичних осіб,

державу. При цьому вчені по різному виділяють критерій такої класифікації. Так, А.Г.Братко всіх суб'єктів правовідносин поділяє на дві групи: фізичні та юридичні особи залежно від характеру охоронюваних і забезпечуваних правом інтересів, а В.Є.Гулієв, класифікуючи суб'єктів права на юридичних і фізичних осіб, виділяє кількісний критерій їх поділу. На нашу думку, підставою, яка охоплює всі групи суб'єктів права і відбиває специфіку їх становища, є вольовий критерій, тобто питання про те, чию волю виражає суб'єкт права, виділений Ц.О.Ямпольскою. При цьому вона логічно зазначала, що істотною ознакою правових відносин є їхній вольовий характер, тому і при вивченні учасників цих відносин (суб'єктів права) необхідно насамперед розглянути, як вольова ознака модифікується стосовно кожного з них.

Питанню класифікації суб'єктів фінансового права за вольовим критерієм приділена належна увага в теорії фінансового права. У цілому ж учені поділяють суб'єктів фінансового права традиційно на дві або три групи: колективні й індивідуальні суб'єкти, або держава, колективні та індивідуальні суб'єкти. Різниця полягає лише в тому, що в першому випадку держава включається в групу колективних суб'єктів фінансового права, а в другому – виступає окремим суб'єктом.

При визначенні нашої класифікаційної схеми суб'єктів фінансового права за вольовим критерієм доцільно врахувати позиції Л.К.Воронової й М.П.Кучерявенка, які поділяють їх на дві групи – колективні й індивідуальні суб'єкти фінансового права. Така класифікація, незважаючи на її стислість, дозволяє охопити всі види суб'єктів фінансового права.

До групи колективних суб'єктів фінансового права належать держава, органи державної влади й органи управління, територіальні громади, органи місцевого самоврядування, юридичні особи різних форм власності та видів діяльності, відособлені підрозділи без статусу юридичної особи, консолідовані групи платників податків. Безумовно, кожному з вказаних вище суб'єктів права притаманні свої специфічні особливості. Той факт, що такі суб'єкти об'єднані в групу "колективні суб'єкти фінансового права" жодною мірою не зрівнює їх за статусом і можливостями.

Під індивідуальним суб'єктом права розуміють фізичну особу, яка здійснює свої інтереси окремо і самостійно. У цю групу суб'єктів фінансового права входять громадяни України, іноземні громадяни,

особи без громадянства й особи з подвійним громадянством. Однак зв’язок між державою й суб’єктами фінансового права засновано не на інституті громадянства, що є визначальним в інших галузях права, а на економічних інтересах таких суб’єктів. У зв’язку з цим суб’єктів фінансового (зокрема суб’єктів податкового) права залежно від місця перебування можна поділити на резидентів і нерезидентів.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗНАВСТВА

Тези доповідей і наукових повідомлень учасників наукової конференції молодих учених та здобувачів

Харків
2006